

УДК [504.3+911.2]

О. В. Дякова

УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ НА ТЕРИТОРІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА КАНАДИ

Досліджується поступовий розвиток українського кооперативного руху на території Північної Америки, зокрема значна увага приділяється кредитним кооперативам, а також провінційним, регіональним і міжнародним кооперативним організаціям. З'ясовано роль українських кооперативів США та Канади у сприянні створенню кредитних спілок на території незалежної України.

Ключові слова: українська діаспора, кооперативи, кредитні спілки.

Постановка проблеми. Опинившись на значній відстані від батьківщини — у Північній Америці, перебуваючи у складному матеріальному становищі, малоосвічені українські селяни, які склали основу тогочасної української еміграції до США та Канади, змушені були невдовзі пристосуватися до нових умов, об'єднуючись у різноманітні організації за національною ознакою. Однією з таких форм самоорганізації стали кооперативи. Спочатку почали виникати виробничо-збутові, а пізніше особливого розвитку набули кредитні.

Економічні організації (кооперативи, кредитні спілки, банки), створені українськими емігрантами на території нових країн поселення, завжди брали активну участь у релігійному, громадському, політичному, культурно-освітньому житті українців. Вони виділяли кошти на будівництво церков, народних домів, культурно-освітні цілі, громадські заходи тощо, сприяючи тим самим збереженню національної ідентичності української діаспори.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать про таке. Незважаючи на те, що нині існує багато наукових праць, у яких досліджуються різноманітні аспекти діяльності української діаспори на території Північної Америки, проте ще й досі немає робіт, які б детально дослідили український кооперативний рух у цих країнах та його вплив на економічний розвиток незалежної України. Для написання статті насамперед використовувалися праці теоретиків кооперативного руху: І. Витановича, В. Гончаренка, Д. Григорчука, А. Качора; дослідників, а також очевидців і безпосередніх учасників розвитку українського кооперативного руху у Сполучених Штатах Америки – В. Барана, Р. Гуглевича, І. Дідюка, Б. Зозулі, Р. Миколаєвича,

О. Плешкевича, Є. Ренета; у Канаді – Л. Білецького, М. Боровика, А. Дольницького, І. Лецишина, М. Марунчака, В. Ситника, В. Топольницького; а також фермерського руху – Д. Пристиша. Крім того, використовувалися дослідження українських науковців та журналістів – С. Андрієнка, Н. Гузенко, О. Каганця, В. Трощинського, А. Шевченка, законодавчі акти та інтернет-ресурси.

Мета статті — дослідити поступ українського кооперативного руху на території Сполучених Штатів Америки та Канади, а також його вплив на створення кредитних спілок у незалежній Україні.

Виклад основного матеріалу. Кооперативний рух у Сполучених Штатах Америки розпочався ще в середині XIX ст. Однак після багатьох невдалих спроб, починаючи з кінця XIX ст., він майже не існував, за винятком дрібних товариств, і почав оживати лише незадовго до Першої світової війни [1, с. 193]. У Канаді ідею кооперативного руху поширив відомий канадський журналіст А. Дежарден [2, с. 2–3], який 1900 р. заснував кооператив у своєму містечку Свібек з метою фінансової допомоги біднішим верствам суспільства. Перший кредитний кооператив у Канаді (Народну касу в місцевості Леві) він заснував 1 грудня 1900 р., а у США — 1909 р. (у Манчестері). Поширення вони набули після закінчення Першої світової війни, у т. ч. завдяки новоприбулим іммігрантам [3, с. 64, 67].

Невдовзі кооперативні товариства почали займати провідне місце в Канаді — насамперед у збуті рільничих продуктів та при закупці фермерської машинерії. Найбільшими за розміром та організацією були Пшеничні пули, Кооперативи живого скоту і Овочеві кооперативи. Також діяли тисячі дрібних локальних кооперативних товариств по містах і фермерських округах, що займалися продажем споживчих товарів, одягу, меблів тощо [4, с. 112]. Крім того, фермери західних провінцій почали створювати кооперативні товариства з переробки та продажу молочних продуктів [5, с. 324].

Хоча кооперативні форми об'єднання були відомі українцям ще з батьківщини, першими її проявами у Канаді стали організовані на кооперативний лад громадські крамниці, млини, елеватори. Однак їхня діяльність не повністю базувалася на кооперативних принципах, а в Канаді ще не існувало кооперативних законів, щоб їх належно упорядкувати. Через це кооперативи ліквідовувалися [6, с. 81].

Загалом у Канаді раніше, ніж у США, почали виникати окремі дрібні українські кооперативи, особливо кредитні [7, с. 539]. Першу збутову спілку українських фермерів у західній Канаді організував відомий галицький кооператор І. Петрушевич, який прибув у 1913 р. Проте справжнім основоположником української кооперації в Канаді став В. Топольницький, який 1927 р. оселився у цій країні і почав засновувати кооперативи торговельно-

промислового типу у Вінніпезі та околицях [8, с. 65]. Однак ще раніше (1917 р.) створено потужне українське економічне об'єднання – Елеваторну компанію русинських фермерів, що певний час володіла 11 елеваторами в Манітобі й 4 у Саскачевані [9, с. 80].

Першою вдалою спробою українців створити власне кооперативне товариство стало заснування кооперативної крамниці «Калина» (1930 р.), що забезпечувала українських іммігрантів Канади україномовними книжками, газетами, журналами, часописами тощо. Другим став Кооператив Північного Вінніпега (1932–1967 рр.) [10, с. 5], що постачав своїм членам паливо, будівельні матеріали, речі домашнього вжитку, мав власну пекарню тощо. Тривалий час це був найсильніший кооператив у Вінніпезі, який матеріально допомагав українським культурним і спортивним товариствам.

У Вінніпезі діяли й інші кооперативи впродовж різних термінів, деякі навіть добре розвивалися [8, с. 66]. Загалом до появи у Канаді закону про кооперативний рух (1930 р.) існування українських кооперативних спілок, які почали організовуватися під час економічної кризи 1930-х рр. для покращення фінансового стану населення як у містах, так і у фермерських околицях, було короткотривалим [4, с. 113, 116]. У цей період канадські банки почали банкрутувати, натомість кредитні кооперативи вдало розвивалися [2, с. 2–3], а їхня кількість зростала. Подібна ситуація була й у США, де впродовж 1929–1931 рр. збанкрутувало близько 10 тис. банків різних за розмірами, а кількість кредитних кооперативів навпаки – збільшилася [11, с. 65].

Через настання економічної кризи 1937 р. члени товариства «Рідна школа ім. М. Шашкевича» заснували перший харчовий кооператив Вінніпега — «Народний кооператив», який матеріально підтримував українсько-канадські національно-виховні справи. З «Народного кооперативу» та Рідної школи ім. М. Шашкевича виник кредитний кооператив «Дніпро», що дбав про матеріальні потреби українських культурних і наукових установ [12, с. 152–156] аж до припинення діяльності у 1968 р. Також діяли кооперативи, що мали виробничо-збутовий характер: Українське кооперативне об'єднання у Сан Боніфас (1937–1964 рр.) та Західний кооператив (1938–1950 рр.) [8, с. 66].

Перший український кредитний кооператив у Канаді «Нова громада» виник 13 лютого 1939 р. з ініціативи В. Топольницького у Саскатуні. Також завдяки йому 1940 р. постала кредитна спілка «Карпатія» у Вінніпезі. 1943 р. засновано Кредитний кооператив Північного Вінніпега, що став другим українським кредитним кооперативом у Манітобі [13, с. 5–7]. Він допомагав українцям щорічними дотаціями, матеріально підтримував українські громадські організації тощо, що, у свою чергу, викликало довіру до коопера-

тиву, який завжди активно підкреслював свою українську ідентичність [10, с. 5–6; 138–140].

1943 р. на Сході Канади створено Український кредитний кооператив у Гамільтоні, а 1944 р. — Український кредитний кооператив у Торонто. Того ж року розпочала свою діяльність Українська кредитна спілка в Торонто, заснована членами Українського національного об'єднання, яка регулярно робила пожертви на церковно-релігійні, національно-культурні та громадські справи [2, с. 2–3]. Її успішна діяльність спонукала інші українські установи і церкви створювати подібні кредитні кооперативи, внаслідок чого наприкінці 1958 р. у Торонто нараховувалося вже 10 кредитних спілок [14, с. 121].

Невдовзі вони почали виникати майже в кожному місті, де жили українці [15, с. 257]. Найбільша Українська національна кредитна спілка в Монреалі заснована 1944 р., друга за величиною — Щадничо-кредитний кооператив — 1953 р., Кредитна спілка «Дніпро» — 1954 р., Кредитна спілка ім. І. Мазепи при кафедрі св. Софії — 1955 р. [16, с. 70]. У Вінніпезі два роки діяв харчовий кооператив «Зоря», упродовж 1953–1960 рр. — кооператив «Надія», що займався книгарнею і продажем побутової техніки [8, с. 65–66].

Значну частину в Канаді становили українські кредитні кооперативи, пов'язані з громадськими (і партійними) організаціями та товариствами, насамперед з УНО (у Саскатуні, Гамільтоні, Торонто, Ст.-Кетринс, Віндзорі, Монреалі) та з товариством «Український народній дім» — у Торонто й Едмонтоні. Частина кредитних кооперативів постала при парафіях і церковних організаціях, іншим дали базу адміністративні громади [7, с. 539].

Загалом упродовж 1930–1940 рр. майже в кожній провінції Канади створювалися кооперативні спілки: одні з них швидко самоліквідовувалися, інші розросталися у поважні інституції. Спочатку поставали споживчі кооперативи, однак найпоширенішими стали кредитні спілки, які починаючи з 1940-х рр. виникали десятками. Найсильнішою з них залишалася «Карпатія». Крім локальних, діяли ще й збутові кооперативи провінційного масштабу, у яких українці брали активну участь [6, с. 81–82].

У Сполучених Штатах Америки спроби заснувати каси взаємодопомоги та споживчі кооперативи спочатку виявилися невдалими [7, с. 549]. До 1947 р. на території цієї країни було лише кілька українських національних кредитних спілок, заснованих у місцях більшого скупчення українців, що допомагали релігійним, благодійним і громадським організаціям [17]. Після Другої світової війни до Північної Америки почали масово прибувати українські емігранти, серед яких було досить багато досвідчених кооператорів, які зайнялися розвитком кооперативного руху в нових країнах поселення, внаслідок чого кредитні спілки у США почали активно розвиватися,

а в Канаді значно розширились, довіра громадян до них зросла, а членами ставали українці різних політичних та релігійних переконань [11, с. 66].

1947 р. у Нью-Йорку створено Організацію самопомоги українських емігрантів «Самопоміч», при відділах якої згодом почали виникати кредитні кооперативи [18, с. 133–134]. Перший український кредитний кооператив у США — Об'єднання українців Америки «Самопоміч» — виник у травні 1951 р. у Нью-Йорку завдяки новоприбулим українським кооператорам — І. Ольховому, Р. Раковському і Б. Фостяку [3, с. 64, 67]. Другим у липні 1951 р. постав кредитний кооператив у Чикаго з ініціативи І. Сем'янчука [18, с. 135].

Успішний розвиток цих кредитних кооперативів привів до створення наступних. Так, у серпні 1952 р. виник один із найбільших — Кредитний кооператив «Самопоміч» у Детройті. Він першим серед українських кредитних кооперативів у США почав видавати 1953 р. кооперативний журнал — «Наш контакт» (з 1960 р. — «Вісті з кредитівки»). Весь час «Самопоміч» щедро підтримував українські місцеві школи, українську кафедру в Гарварді та навчання священників [19, с. 369, 372]. Невдовзі один за одним в українських американських громадах постали кредитні кооперативи: Філадельфія — 1952 р., Рочестер і Честер — 1953 р., Джерсі Сіті — 1954 р., Балтімор — 1955 р., Клівленд — 1957 р., Гартфорд і Нью-Йорк — 1959 р., Трентон, Пасейк та Елізабет — 1960 р., Мілвокі — 1961 р. Упродовж 1951–1961 рр. засновано 15 українських кредитних кооперативів [7, с. 552]. Загалом кооперативний рух у США був тісно пов'язаний із товариством «Самопоміч», що спонсорувало більшість кредитних спілок з тією ж назвою [20, с. 253].

Федеральну кооперативну касу «Самопоміч» засновано у липні 1951 р., 1961 р. вона посіла 1-ше місце серед 1700 кооперативів на зборах Кооперативної ліги Іллінойсу. Крім кредитних, у США діють такі українські кооперативи: Українсько-американське товариство «Самопоміч» в Чикаго, засноване 1950 р. з метою опіки над дітьми новоприбулих емігрантів, яке 1951 р. зареєстрували як кооператив з правом діяти у штаті Іллінойс [21, с. 291–295]; кооператив «Базар» у Філадельфії, заснований провідниками львівського кооперативу Українського народного мистецтва, щоб продовжити справу, розпочату на батьківщині; видавничий кооператив «Червона калина» у Нью-Йорку [7, с. 568].

У Канаді та США з метою оптимізації та координації роботи кредитних кооперативів, створення нових кредитних спілок, поширення кооперативних ідей почали виникати центральні організації — провінційні, регіональні та міжнародні, фактично відразу після створення перших кооперативів, так звані ідеологічно-координаційні центри. Перший виник 1949 р. з ініціативи

В. Топольницького у Канаді під назвою «Кооперативна громада» [22, с. 37], що охопив своєю діяльністю Вінніпег і східноканадську провінцію Квебек [23, с. 201]. 1957 р. у Торонто постав Координаційний комітет українських кредитних кооперативів, робота якого загалом виявилася успішною, зокрема виникло декілька нових кредитних спілок, що тісно взаємодіяли. Невдовзі його діяльність поширилася на провінції Онтаріо та Квебек [14, с. 122, 124].

Український кооперативний рух має змогу активно розвиватися у Північній Америці. Проте канадським кооперативам було складно об'єднатися у спільну організацію насамперед тому, що їхніми спонсорами виступали різні організації та церкви, які не знаходили спільної мови. Натомість у США склалася протилежна ситуація — вони мали переважно одного «спонсора» — товариство «Самопоміч» [7, с. 561–562], на щорічному з'їзді якого 31 березня 1957 р. представники 7 існуючих тоді кооперативів США (Нью-Йорк, Чикаго, Детройт, Філадельфія, Джерсі-Сіті, Балтимор, Честер) заснували Товариство українських кооперативів Америки (з 1974 р. — Центр українських кооперативів Америки) з осередком у Нью-Йорку (у грудні 1966 р. перенесено до Чикаго) [21, с. 291–295; 23, с. 201–202], яке намагається підтримувати зв'язок з усіма кооперативами у США та Канаді.

Перша спільна конференція представників Товариства українських кооперативів Америки і Координаційного комітету українських кредитних спілок у Торонто відбулася в грудні 1958 р. у Віндзорі (Онтаріо) [14, с. 123], а 15 листопада 1967 р., під час I Світового конгресу вільних українців у Нью-Йорку, на конференції українських кооператорів США та Канади вирішено створити Українську світову кооперативну раду [22, с. 38].

Заощадивши кошти завдяки важкій праці, українці почали вкладати їх в ощадні каси та банки. Однак дуже часто ці організації банкрутували, а гроші українців зникали. Коли ці установи почали контролюватися державою, а вкладені кошти страхуватися від втрат, випадки ошуканств припинилися. Українці мають чималі суми у різноманітних фінансових установах, які, у свою чергу, мають неабиякі прибутки [24].

1961 р. постало Українсько-американське допомогове товариство «Будучність», яке зініціювало створення кредитної спілки «Будучність», що дотувала різноманітні благодійні, суспільні й культурні заходи української громади [25, с. 374–375]. 28 лютого 1964 р. створено ощадну касу, що надавала іпотечні позики. Невдовзі створено корпорацію «Західне забезпечене об'єднання». У січні 1984 р. ощадна каса перетворилася на банк, отримавши назву «Перший український федеральний ощадний банк “Певність” у Чикаго». З новим статутом з'явилися нові інвестиційні можливості, зокрема комерційні та індустріальні позики у всіх штатах США. Цей банк

має значні здобутки у громадській роботі: пожертви на українські національні справи, організація і спонсорство мистецьких імпрез, прибуток з яких передавали на українські громадські потреби, тощо [21, с. 291–295]. У Торонто діє приватний банк П. Яцика — «Промбанк капіталовкладень і група Яцика». Його засновник систематично робить пожертви на українську науку, а також заснував фундацію свого імені у розмірі 25% свого майна на розвиток української науки [15, с. 258–259].

Кредитні кооперативи Канади та Сполучених Штатів Америки — це сильний господарсько-фінансовий та суспільно-господарський рух, що у 1970-х рр. охоплював понад 25% населення Канади і понад 10% населення США [3, с. 64, 67]. У США діє страхова компанія CUNA Mutual, з допомогою якої 24 вересня 1970 р. засновано українську забезпечувальну агенцію, що на початку 1990-х рр. поширила свою діяльність на 6 страхових компаній. 1979 р. при агенції створено спеціальний відділ життєвого забезпечення внесків і позичок членів усіх українських кооперативів у США. 1991 р. такий відділ створено в канадських агенціях. За посередництвом CUNA Mutual Україна отримує фінансову допомогу від уряду США і Світового банку [26, с. 200–201].

Із січня 1971 р. діє Світова рада кредитних кооперативів із осередком у Медісон (США). Вона тісно співпрацює із Союзом кредитних кооперативів у США, що має автономний відділ у Канаді та представництва в різних країнах світу [3, с. 71]. У Канаді до 1971 р. існували два координаційні осередки: Кооперативна громада у Вінніпезі для Західної Канади і Координаційний комітет українських кредитних кооперативів у Торонто для Східної Канади [27, с. 126–127]. З їхньої ініціативи 10 жовтня 1971 р. у Вінніпезі з метою координації українських кредитних кооперативів створено Українську кооперативну раду Канади (УКРК) з центром у Торонто, що об'єднала всі існуючі кредитні кооперативи [15, с. 257].

Отже, у США роль Кооперативної ради виконує Центр українських кооперативів Америки, а в Канаді — Українська кооперативна рада Канади. Українські регіональні кооперативні центри розвивалися, відбувалися їхні загальні збори, з'їзди, наради; видавалися кооперативні журнали: в США — «Наш світ», у Канаді — «Координатор», крім того — місцеві кооперативні бюлетені, щоквартальні та інші видання [22, с. 38].

14 серпня 1975 р. бостонський відділ Об'єднання українців в Америці «Самопоміч», Український народний союз, Український робітничий союз, Союз українців-католиків «Провидіння» і Народна поміч заснували «Український братський федеральний кредитний кооператив у Бостоні», члени якого не поділялися за віросповіданням і політичними уподобаннями [28].

Цей кредитний кооператив весь час жертвував кошти на українські організації у різних містах і штатах зі своїх доходів [17].

1973 р. на з'їзді Світового конгресу вільних українців створено Українську світову кооперативну раду (УСКР) [21, с. 291–295], до якої ввійшли українські кооперативи Австралії, Аргентини, Англії, США та Канади. Вона об'єднувала 74 діючих кооперативи з понад 80 тис. членів і близько 150-мільйонним оборотним капіталом [20, с. 255]. Перші шість років УСКР розмішувалася в Торонто, а з 1979 р. організацію перенесено до Чикаго [2, с. 2–3].

1975 р. з ініціативи найбільших українських кредитних спілок у Торонто створено українську фінансову інституцію банківського типу — Об'єднане трастове товариство, яке проводить усі банківські операції, фінансує великі господарські проекти, має право адмініструвати та ліквідовувати спадкове майно. Ця єдина українська довірча компанія в Торонто з успіхом працює й досі [27, с. 128–129].

Коли 1981 р. у США почали банкрутувати банки з мільярдними активами, українські кредитні кооперативи матеріально не постраждали. Вони і надалі швидко розвивалися: зростали як активи, так і постійно збільшувалася кількість їх членів [19, с. 372]. У Канаді упродовж 1980–1990-х рр. чисельність багатьох організацій значно зменшилась, а в житті громади брало участь лише близько 10% українських канадців. Проте в кредитних спілках кількість членів, навпаки, збільшилась [9, с. 96].

Отже, у Північній Америці постала ціла мережа українських, насамперед кредитних, кооперативів, а торгівля і промисловість досягли вагомих результатів. До іншого виду української організованої економіки нині належать лише три ощадні (позичкові) каси в США (Чикаго, Філадельфія, Нью-Йорк), які об'єднані у власну Лігу, хоча згідно із законом зобов'язані обслуговувати не лише українців, однак вони мають національне обличчя. Найбільша з них — ощадний банк «Певність» у Чикаго [29, с. 45–46].

Проте після років досить відчутного розвитку української кооперації в діаспорі почалися труднощі, зумовлені життєвими обставинами, зокрема асиміляцією серед молодших поколінь українців, насамперед це стосується дрібних кредитних спілок у малочисельних громадах поселення українців. Порятунком від ліквідації для них є злиття з великими. Станом на 31 грудня 1993 р. 50 українських кредитних кооперативів у США, Канаді та Австралії загалом нараховували 129 937 членів та понад 1 млрд 757 млн дол. оборотного капіталу [20, с. 362–363]. 1992 р. у Канаді нараховувалося 22 українські кредитні спілки, що об'єднували 62 тис. членів українського походження та мали 740,7 млн дол. активів; у США — 28 спілок, 64 тис. членів та 891,5 млн дол. активів [30]. Загалом українські кредитні кооперативи відрізняються від

американських динамічністю, значно вищими пересічнимиощадністю на одного члена та середньою висотою позичок [7, с. 539, 558].

Зі здобуттям Україною незалежності закордонні українці почали докласти зусиль, щоб повернути кооперативний рух на свою історичну батьківщину, особливу активність при цьому проявили мешканці Канади.

Провідні діячі української кооперації Канади налагодили співпрацю з Канадською кооперативною асоціацією (ККА), а УКРК створила Комітет для відновлення кредитного руху в Україні. У вересні 1991 р. відбувся організований Міністерством закордонних справ Канади «круглий стіл», на якому були представники канадського уряду та делегація з України, що приїхала на чолі з Президентом Л. Кравчуком ознайомитися з роботою кредитних спілок української діаспори. На початку 1992 р. до нашої країни прибули делегації Всесвітньої ради кредитних спілок, Канадської кооперативної асоціації та представники українських кредитних спілок США та Канади. Після візиту другої делегації представників українських кредитних спілок Північної Америки та Австралії у червні 1992 р. створено Національний оргкомітет з відродження руху кредитних спілок в Україні, до якого ввійшли 18 представників із різних регіонів України.

Упродовж 1993–1994 рр. під впливом української діаспори уряди Канади та США почали фінансувати Програми технічної допомоги українським спілкам у відновленні кредитного руху на території України. Для їх реалізації у Києві відкрили представництва Всесвітньої ради кредитних спілок та Канадської кооперативної асоціації, партнерами яких були українські кредитні спілки США та Канади. 20 вересня 1993 р. Л. Кравчук затвердив Указом «Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні», 7 лютого 1994 р. Національний банк України затвердив Типовий статут кредитної спілки, після чого кредитні спілки почали швидко виникати в більшості областей.

У червні 1994 р. 28 кредитних спілок із 17 областей України заснували Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ), яку в листопаді 1994 р. прийняли повноправним членом до Всесвітньої ради кредитних спілок. У вересні 1994 р. у Києві відбувся I Світовий конгрес українських кредитних спілок за участю представників кредитних спілок України та діаспори, державних органів влади і міжнародних організацій [30]. Нині до складу НАКСУ входять 172 кредитні спілки з усіх областей України та Автономної Республіки Крим. Вони об'єднують більш як мільйон громадян і мають у своїх активах понад 1,5 млрд грн [31].

Перші кредитні спілки в Україні зіштовхнулися з масою проблем, які поступово вдалося вирішити лише частково: відсутність належної нормативної бази і пільгового режиму оподаткування, неоднозначність юридич-

ного статусу, складність процесу державної реєстрації, відсутність системи державного регулювання та контролю тощо [32]. 20 грудня 2001 р. прийнято Закон України «Про кредитні спілки», який визначив організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань [33]. Проте цей закон також недосконалий і містить низку недоліків. Крім того, в Україні діяльність кредитних спілок базується на такій нормативній базі: законах України «Про об'єднання громадян» (16 червня 1992 р.), «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» (12 липня 2001 р.), постановах КМУ та НБУ, положеннях та розпорядженнях [34].

Проекти технічної допомоги кредитним спілкам в Україні 1993 та 1997 рр., що фінансуються канадським урядом, були спрямовані на створення нових кредитних спілок, а Проект 2005 р., що виконується Канадською кооперативною асоціацією та Українською кооперативною радою Канади, насамперед спрямований на розвиток регіональної та національної інфраструктури, що забезпечить майбутнє зростання, стабільність, конкурентоспроможність та ефективність системи кредитних спілок [35].

Стан, у якому нині перебувають кредитні спілки в Україні, досить плачевний. Портфель послуг більшості з них не містить кредитування малого бізнесу та нерухомості, обмежуючись споживчим кредитуванням. Через це кредитні спілки поступово переходять у стадію стагнації, насамперед у сільській місцевості [36]. А. Оленчик зазначає такі фактори, що заважають перетворенню кредитних спілок на потужну фінансову систему: відсутність цілісної системи з декількома рівнями, недотримання повною мірою кооперативних принципів управління тощо. Він також зазначає, що сьогодні в Україні поряд із класичними кредитними спілками зустрічаються фінансові піраміди та псевдокредитні спілки, які хоч і діють у межах законів, але не дотримуються принципів кооперації [37].

Практичний розвиток кредитної кооперації в Україні стримують брак належної законодавчої бази та економічна нестабільність, однак справи кредитної кооперації, хоч і повільно, але просуваються [20, с. 262]. В. Кись зазначає, що всі спілки мають належати до однієї недержавної структури, яка займатиметься фінансовим моніторингом їхньої діяльності, встановить певні стандарти, контролюватиме й адмініструватиме своїх підопічних у разі фінансової нестабільності [36].

7 листопада 2003 р. засновано Всеукраїнську асоціацію кредитних спілок з метою забезпечення сталого розвитку кредитних спілок України. В Україні нині діють 24 місцеві асоціації, які надають послуги своїм членам на обласному рівні, а ВАКС представляє їхні інтереси на національному рівні, сприяє створенню нових асоціацій, здійснює просвітницьку роботу серед

кредитних спілок та їх членів, з червня 2008 р. видає «Вісник кредитної кооперації», який надсилається в усі кредитні спілки України [38]. Розширення кредитного руху в Україні можливе насамперед за рахунок загального поліпшення економічної ситуації в країні та проведення широкомасштабної кампанії у ЗМІ, яка показувала б реальні переваги кредитних спілок порівняно з іншими фінансовими установами [35].

Отже, як **висновок** зазначимо, що українські іммігранти у Північній Америці, спираючись на демократичні засади нових країн поселення, сприятливе законодавство, досвід кооператорів з батьківщини, власні національні традиції тощо, створили широку мережу національних кооперативних організацій із значною фінансовою базою, використовуючи її для задоволення індивідуальних потреб окремих членів, а також громадських, господарських, політичних, культурних, освітніх, професійних, релігійних потреб української діаспори загалом.

Діяльність українців на кооперативній ниві у Північній Америці була і залишається досить суттєвою. Хоча нині кооперативний рух як у Канаді, так і в США зазнає труднощів, насамперед через старіння і відхід від справ її засновників та асиміляцією серед молодших поколінь українців. Кооперативи сприяли поліпшенню матеріального становища українців та їхніх родин, підвищенню соціального статусу, здобуттю поваги місцевого населення, внеску у розвиток економіки нових країн поселення тощо. Українські кооперативні організації допомагали матеріально та організаційно різноманітним українським соціально-економічним організаціям, тим самим забезпечуючи повагу та довіру до себе з боку членів цих організацій.

Крім того, саме українські кооперативні організації у Північній Америці сприяли відродженню та розвитку кооперативного руху у незалежній Україні, особливо активно — мешканці Канади. Саме під впливом української діаспори уряди Канади та США почали фінансувати Програми технічної допомоги українським кредитним спілкам у відновленні кооперативного руху на території України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дещо про кооперативи в Америці // Вперед: Календар для українського робітництва на рік 1926. – Нью-Йорк : Союз укр. робітн. орг. в Злучених Державах, 1925. – 252 с.
2. Ситник В. Про діяльність української кредитової кооперації в Канаді / В. Ситник // Бюл. Укр. техн.-госп. ін-ту. – Мюнхен, 1980. – № 6. – 16 с.
3. Качор А. 75-річчя кредитової кооперації в Канаді / А. Качор // Альм. вид-ва «Тризуб». Календар на рік 1976. – С. 62–73.

4. Топольницький В. Кооперація в Манітобі і українці / В. Топольницький // Календар-альм. «Нового шляху» на 1947 р. – С. 112–147.
5. Пристиш Д. Молочарські кооперативи / Д. Пристиш // Робітничо-фермерський календар на переступний рік 1928. – С. 324–327.
6. Білецький Л. Українські піонери в Канаді: 1891–1951 / Л. Білецький. – Вінніпег : Ком. українців Канади, 1951. – 128 с.
7. Витанович І. Історія українського кооперативного руху: Із праць історично-філософичної секції НТШ / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
8. Качор А. Початки кооперативного руху (Загальний огляд) / А. Качор // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада : [Фенікс], б. р. – С. 65–66.
9. Трошинський В. Українці в світі / В. Трошинський, А. Шевченко. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 352 с.
10. Качор А. Золотий ювілей кредитової кооперативи Північного Вінніпегу: 1943–1993. Хроніка 50 років кооперативної служби українській громаді / А. Качор. – Вінніпег : Тризуб, 1993. – 160 с.
11. Ситник В. Кредитова кооперація – наше важливе господарське знаряддя / А. Ситник // Календар-альманах Українських канадійських підприємців і професіоналів на 1957. – Торонто, 1957. – С. 64–67.
12. Марунчак М. Студії до історії українців Канади / М. Марунчак. – Вінніпег, 1965. – Т. 1: Шотландські поселенці та українська громада в Пойнт Доглес. – 255 с.
13. Качор А. Хроніка кредитової кооперативи Північного Вінніпегу: 1943–1963. На основі протоколів, звітів, річних балансів і пресових звідомлень кредитової кооперативи Північного Вінніпегу з приводу її 20-ліття / А. Качор. – Вінніпег : Кредитова кооператива Північного Вінніпегу, 1963. – 56 с.
14. Лещишин І. Координаційний комітет українських кредитних спілок в Торонто / І. Лещишин // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 121–125.
15. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль ; Оттава : Укр. могиляк.-мазеп. акад. наук, 1991. – XIV, 485 с.
16. Дольницький А. Українські фінансові установи в Монтреалі / А. Дольницький // Календар-альманах Українських канадійських підприємців і професіоналів на 1957. – Торонто, 1957. – С. 70–71.
17. Zozula В. 10-річчя УБФКК в Бостоні / В. Zozula // 10 років на службі Громади: 1975–1985. Українська братська федеральна кредитова кооператива в Бостоні. – Масс, 1985. – Б. с.
18. Плешкевич О. Початки і розвиток української кооперації в США / О. Плешкевич // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 133–135.
19. Баран В. Українська федеральна кредитова кооператива «Самопоміч» / В. Баран // Українці в Детройті і в Мічигані: Відзначення 1000-ліття хрещення України. – Детройт : Детройт. митрополіт. ком. укр. тисячоліття, 1988. – С. 369–373.

20. Українська світова кооперативна рада (УСКР) – організаційне забезпечення української кооперації західної діаспори // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада : [Фенікс], б. р. – С. 252–263.
21. Економічні й фінансові організації й установи // Українці в Чикаго і в Іллінойсі: Відзначення 1000-ліття хрещення України / Відділ Іллінойс: ред. і упоряд. Д. Маркусь. – Чикаго : Ком. 1000-ліття християнства в Україні, 1989. – С. 291–295.
22. Качор А. Ідейні основи української кооперації в діаспорі / А. Качор // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 32–41.
23. Плешкевич О. На шлях централізації українського кооперативного руху в США (ТУК – ЦУКА) / О. Плешкевич // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 201–207.
24. Миколаєвич Р. 10-річчя УБФКК в Бостоні / Р. Миколаєвич // 10 років на службі Громади: 1975–1985. Українська братська федеральна кредитова кооператива в Бостоні. – Масс, 1985. – Б. с.
25. Ренета Є. Українська кредитова спілка «Будучність» / Є. Ренета // Українці в Детройті і в Мічигані: Відзначення 1000-ліття хрещення України. – Детройт : Детройт. митрополіт. ком. укр. тисячоліття, 1988. – С. 374–376.
26. Григорчук Д. Українська забезпечувальна (страхова) кооперативна агенція / Д. Григорчук // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада : [Фенікс], б. р. – С. 199–201.
27. Лещишин І. Українська кооперативна рада Канади (УКРК) / І. Лещишин // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 126–132.
28. Дідюк І. Коротка історія про заснування УБФКК в Бостоні / І. Дідюк // 10 років на службі Громади: 1975–1985. Українська братська федеральна кредитова кооператива в Бостоні. – Масс, 1985. – Б. с.
29. Плешкевич О. Економіка – основна сила української спільноти в діаспорі (Доповідь, виголошена на пленарній сесії третього СКВУ в Нью-Йорку 1978 р.) / О. Плешкевич // Українська кооперація діаспори / голов. ред. О. Плешкевич. – Чикаго ; К. : Укр. світ. кооп. рада: [Фенікс], б. р. – С. 42–52.
30. Історичні аспекти українського кредитно-кооперативного руху [Електронний ресурс] // Кредитні спілки України. – Режим доступу: <http://unascu.org.ua>.
31. Національна асоціація кредитних спілок України [Електронний ресурс] // Кредитні спілки України. – Режим доступу: <http://unascu.org.ua>.
32. Гончаренко В. Аналітичний звіт: Особливості та закономірності відродження та розвитку кредитних спілок в Україні. Проект «Розширення доступу до ринків фінансових послуг» Р 4020-UA/1.6.2-ІС (Київ, листопад 2005 р.) [Електронний ресурс] / В. Гончаренко // Мін-во фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=59928.

33. Про кредитні спілки [Електронний ресурс] : Закон України № 2908-III від 20 груд. 2001 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
34. Андрієнко С. Школа бухгалтера. Урок 45: Бухгалтерський облік. Кредитна спілка: реєстрація, організація й облік діяльності [Електронний ресурс] / С. Андрієнко // Дебет–Кредит. Український бухгалтерський тижневик. – 2003. – Жовт. – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/school/ukr/2003/40/40sc4.html>.
35. Олійникова Е. Особливості функціонування кредитних спілок в Україні [Електронний ресурс] / Е. Олійникова // Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Economics/30488.doc.htm.
36. Гузенко Н. Стратегія кредитних спілок [Електронний ресурс] / Н. Гузенко // День. – 2005. – 30 листоп. – № 221. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/153496/>.
37. Каганець О. Кредитний рух. Перезавантаження [Електронний ресурс] / О. Каганець // Аратта–Україна. – 2006. – 14 верес. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=910.
38. Що таке ВАКС [Електронний ресурс] // Всеукр. асоціація кредит. спілок. – 2008. – 21 квіт. – Режим доступу: <http://vaks.org.ua>.

УКРАИНСКОЕ КООПЕРАТИВНОЕ ДВИЖЕНИЕ НА ТЕРРИТОРИИ СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ И КАНАДЫ

Дякова Е. В.

Исследуется постепенное развитие украинского кооперативного движения на территории Северной Америки, в частности значительное внимание уделяется кредитным кооперативам, а также провинциальным, региональным и международным кооперативным организациям. Выяснена роль украинских кооперативов США и Канады в содействии созданию кредитных союзов на территории независимой Украины.

Ключевые слова: украинская диаспора, кооперативы, кредитные союзы.

THE UKRAINIAN COOPERATIVE MOVEMENT IN THE TERRITORY OF THE UNITED STATES OF AMERICA AND CANADA

Dyakova O. V.

The Ukrainian emigrants in North America created a wide network of the national cooperative organizations with considerable financial base. In Canada separate Ukrainian cooperatives began to arise earlier than in the USA though till 1930 their existence had short-term character. For 1930–1940 in each province of Canada the cooperative unions already worked: one of them quickly self-destructed, others expanded in respectable institutions. At first, the consumer societies appeared, however, the credit unions which

became organized during an economic crisis of the 1930th in the cities and in farmer districts soon became the most widespread, during the 1940th its quantity considerably increased. During this period banks in the USA and Canada went bankrupt but the credit cooperatives developed successfully.

A lot of the Ukrainian credit cooperatives in Canada were associated with public organizations, some appeared at the parishes and the church organizations, and the others were based by the administrative societies. The first attempt to establish a mutual funds and consumer cooperatives failed. Until 1947 in the United States of America were only few national credit unions that were based in areas with large concentrations of Ukrainians who helped religious, charitable and public organizations. After World War II the Ukrainian emigrants began to arrive in the North America in large quantities, among whom there were many experienced Ukrainian cooperators who were engaged in development of the cooperative movement in the new countries of their settlement, and as the result, the credit unions in the USA began to develop actively, but in Canada they considerably extended, the trust of the citizens grew for them, and Ukrainians of different political and religious beliefs were becoming their members.

The central organizations in Canada and in the USA for the purpose of optimization and coordination of work of the credit cooperatives, creation of the new credit unions, distribution of cooperative ideas, — that were provincial, regional and international organizations, actually right after creation of the first cooperatives the so-called ideological and coordination centers began to arise. The first one appeared in 1949 in Canada and was named «Cooperative Society», its activity captured Winnipeg and the East Canadian province of Quebec. In 1957 the Coordinating committee of the Ukrainian credit cooperatives was founded in Toronto. It was difficult for the Canadian cooperatives to unite into the joint organization first of all because they were sponsored by various organizations and churches which didn't find a common language. But an opposite situation was in the USA, they had mainly one «sponsor» — the society «Samopomich», at which annual congress on March 31, 1957 the representatives of 7 existing cooperatives of the USA established the Society of the Ukrainian cooperatives of America (since 1974 — the Center of the Ukrainian cooperatives of America) with the center in New York city. This society makes tries to keep in contact with all cooperatives of the USA and Canada. During the First World congress of the free Ukrainians in New York on November 15, 1967 conference of the Ukrainian cooperators of Canada and the USA took place, where was decided to create the Ukrainian world cooperative council.

In 1981, while the USA banks with milliard assets began to go out of business, the Ukrainian credit cooperatives didn't suffer financially. Also they had further rapidly development: assets were growing and the number of members increased constantly.

Since Ukraine obtained independence, foreign Ukrainians began to make an effort to return the cooperative movement to their historical homeland, thus special activity was shown by inhabitants of Canada. Soon the international institutions began to promote the development of cooperation in Ukraine. During 1993–1994 the government of Canada and the USA under the influence of the Ukrainian diaspora began to finance the technical assistance programs of the Ukrainian unions in order to renew the credit movement in the

territory of Ukraine. With the aim of its implementation in Kiev there were opened agencies of the World council of the credit unions and the Canadian cooperative association, and the Ukrainian credit unions of the USA and Canada became their partners. In June, 1994 the National association of the credit unions of Ukraine was founded in Ukraine, which in November, 1994 was adopted as the full member of the World Council of credit unions. In September, 1994 in Kiev the first World congress of the Ukrainian credit unions with the assistance of representatives of the credit unions of Ukraine and the diaspora, public authorities and the international organizations took place. The first credit unions in Ukraine faced with many problems which gradually managed to be solved partially. Practical development of credit cooperation in Ukraine is constrained by lack of the appropriate legislative base and the economic instability, however, the credit cooperation has albeit slowly but movement ahead.

Activity of Ukrainians in the cooperative field in North America has been quite significant. It promoted the improvement of financial position of Ukrainians and their families in new countries of the settlement, increased the social status, obtained the respect of the local population, and the contribution to development of economy of the new countries of their settlement and others. The Ukrainian cooperative organizations in the USA and Canada financially and organizationally helped to various social and economic Ukrainian organizations of North America. Besides, they promoted revival and development of the cooperative movement in independent Ukraine. At the present time the cooperative movement in Canada and in the United States experience difficulties, primarily because of aging and withdrawal from the affairs of its founders and assimilation among the younger generations of Ukrainians.

Key words: Ukrainian diaspora, cooperative organizations, credit unions.

